

JERNEJ MLEKUŽ: *burek.si?! koncepti | recepti*; Studia Humanitatis (Zbirka Varia), Ljubljana 2008, 202 str.

Celotno zgodovino kulturnih študij bi bilo mogoče povzeti kot postopno emancipiranje predmetov analize, ki so spričo svoje navidezne profanosti ali celo banalnosti v znanstveni skupnosti do nedavnega veljali za nevredne resne obravnave. Od pijančevanja in drugih aspektov »navadne« delavske kulture pri začetnikih kulturnih študij do poznejših spoprijemov z različnimi segmenti popularne kulture: kulturne študije se vztrajno usmerjajo v analizo zanemarjenih in neuglednih fragmentov naših vsakdanjnikov, saj slednji niso pomembni zgolj kot elementi resničnih življenj resničnih ljudi, temveč tudi oziroma predvsem kot artikulirani pričevalci o mrežah oblastnih razmerij, ki prepredajo materialno in ideološko resničnost. Mlekuževa študija bureka v Sloveniji, pri založbi Studia humanitatis objavljena v knjigi *burek.si?! koncepti / recepti*, se lepo umešča v ta širši politično zaznamovan epistemološki kontekst kulturnih študij, pri čemer pa hkrati ohranja množico avtorskih podarkov in izpeljav, ki analizo odrešujejo spon sicer pogostih postopkov zgolj aplikacije uveljavljenih spoznavnih načel na lokalne kontekste.

Mlekuž pri analizi izhaja iz ugotovitve, da je burek v Sloveniji izrazito označen objekt: hrana, ki je bistveno več kot zgolj hrana, predmet, ki smo mu »naložili toliko pomenov, da se pogosto zdi, da (se) sploh ne ve več, kaj naj bi bil« (str. 20). Po konceptualizaciji analitičnega orodja, v prvi vrsti Foucaultovega koncepta diskurza, v manjših segmentih pa tudi raziskovalnih nastavkov avtorjev, kot so Edward Said, Dick Hebdidge, Roland Barthes, Ernesto Laclau, Chantal Mouffe in Pierre Bourdieu, Mlekuž svojo analizo razvija skozi nizanje, v mnogočem pa tudi sopostavljanje in kritično kontrastiranje različnih diskurzov, ki se v Sloveniji že nekaj desetletij krešejo na bureku. Kot ključne tu izpostavlja diskurze najprej zdrave prehrane, ki burek degradirajo spričo njegove nezdrave »mastnosti«. Tem sledijo najstniški proto-opozicijski diskurzi, ki burek nasprotno konstruirajo kot »kul« v mnogočem ravno spričo njegovega izstopanja iz normativnih okvirov skrbi za zdravo telo. Nadalje so tu nacionalistični diskurzi, ki burek uporabljajo kot označevalec »juga«, »Bosancev«, »Čefurjev« in podobno, s tem pa tudi kot ideološko orodje simbolne diskreditacije priseljencev iz drugih nekdanjih jugoslovanskih republik v Sloveniji. In končno, avtor predstavlja tudi alternativne (afirmativne) diskurze: te v grobem deli na nenacionalistične in protinacionalistične, pri čemer poudarja, da je za oboje značilno jasno nasprotovanje izrabam bureka v nacionalističnih diskurzi, nenazadnje pa tudi nacionalizmu kot takšnemu. Vsakega od teh diskurzivnih sklopov Mlekuž predstavlja in utemeljuje s pravim bogastvom primerov, ki odlično ilustrirajo vse razsežnosti umeščenosti bureka v slovenske vsakdanje ideologije in prakse. Od časopisnih člankov, oglasov, spletnih strani, osebnih pričevanj do fotografij in stripovskih podob, težko si je predstavljati, da je avtorjevemu skrbnemu očesu ušla kakršnakoli podrobnost v zvezi z življenjem bureka v Sloveniji. Pomembno pri tem je, da Mlekuž nobene od ilustracij ne

pusti same: kljub temu da je tekst umeščen v čvrst interpretativni okvir, vsak primer spremljajo interpretacije, nenazadnje pa tudi vprašanja. Študija *burek.si?! koncepti / recepti* namreč ne pristaja na linearno interpretacijo pomenov, ki jih je burek z leti pridobil v Sloveniji. Kljub temu da so v delu izpostavljeni relativno konsistentni grozdi diskurzivnih operacij, avtor poudarja, da ti niso enoznačni in če je le mogoče, izpostavlja poudarke, ki kažejo na latentne protislovnosti v navidez jasnem manifestnem pomenu. Znamenito skladbo Ali Ena Sirmi & mesni, denimo, korektno prikaže kot sicer od »burekborcev« navdušeno sprejeto napol uradno himno njihovega nasprotovanja nacionalistični degradaciji bureka kot hrane in kot simbola, a hkrati vestno izpostavi razmeroma ambivalenten, celo poudarjeno neangažiran odnos, ki ga ima do bureka avtor skladbe sam.

Jernej Mlekuž študijo sklene z ugotovitvijo, da je burek ujet v mnoge, pogosto celo izključujoče se diskurzivne okvire, ki ga konstruirajo na kar najbolj različne načine. Tu naj bi bili posamezniki, ki te diskurze rabimo, prav tako ujetniki teh mnogoplastnih kompleksnosti, vsi skupaj z burekom vred ali preko bureka, tako zatirani kot zatiralci (str. 159). Na neki splošni ravni je tak zaključek korekten, študija primerov namreč lepo poudari izjemno kompleksnost pomenov in rab bureka v Sloveniji, toda po drugi strani se s takšno izpeljavo argumenta težko strinjamo v celoti. Seveda, relacije so kompleksne, moč je v plejadi raznolikih diskurzivnih operacij razpršena in neredko nekonsistentna, toda to vendarle ne pomeni, da o bureku – ali kateremkoli drugem predmetu kritične poststrukturalistične analize – ni mogoče povedati nič bolj določnega. Kljub vsem kompleksnostim in ambivalentnostim, celo protislovljem, ki se avtorju kažejo pri analizi bureka v Sloveniji, ostaja verjetno vendarle nesporno, da politične implikacije različnih diskurzivnih okvirov, naravnanih nasproti bureku, niso povsem ambivalentne, da ti diskurzi tudi niso enako

* Doc. dr. Peter Stanković, Oddelek za kulturologijo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5, E-naslov: peter.stankovic@fdv.uni-lj.si

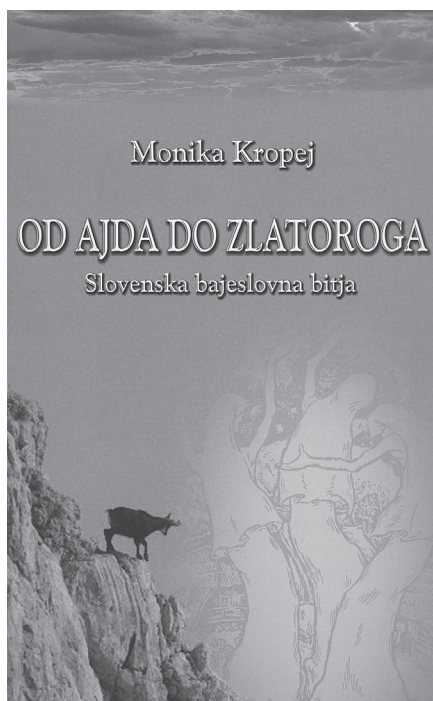
močni in da, konec koncev, tudi ne (pri) zadevajo vseh pripadnikov slovenske družbe na enak način. Nekega »Bosanca« sicer alternativni diskurzi prav gotovo emancipirajo, toda to mu verjetno v resničnem življenju ne pomeni veliko, saj so ti diskurzi v pretežni meri zamejeni v kroge izobražene, alternativne mladinske populacije, s katerimi zelo verjetno nima veliko opravka, medtem ko so nacionalistični diskurzi na drugi strani zelo verjetno bistveno močnejši, v njegovem življenju pa skoraj zagotovo bistveno bolj intenzivno prisotni. Soobstoj različnih diskurzov in njihova pogosta notranja nedoslednost ne pomenijo, da ti nimajo zelo realnih učinkov na ljudi in to za nekatere manj, za druge bolj ugodne. Kritična primerjava različnih diskurzov o bureku, še tako kompleksnih in ambivalentnih, in njihova umestitev v vsaj okvirne realne socialne okvire slovenske družbe na prelomu tisočletij, bi skratka

študiji, ki ji v raziskovalnem delu ne gre očitati prav ničesar, znala prispevati bistveno bolj izostren zaključek. Namesto tega se sedaj zdi, da raziskovalni temeljivosti in sproti interpretativni subtilnosti umanjkuje smiselno dovolj zaokrožena izpeljava, ki jo avtor opravičuje s trditvami o nedokončnosti vsake interpretacije (str. 159 in 160). S tem se je seveda mogoče strinjati, toda to vendarle ne pomeni, da ni smiselno poskusiti oblikovati vsaj čim boljše interpretacije. Konec koncev tudi Foucault sam ni analiziral diskurzov kar tako, temveč z jasnim namenom razkritja njihove ujetosti v realna razmerja družbene moči.

Da ne bo pomote: Mlekuž na več točkah poudarja in kritično obravnava burekovo »vrženost na politično polje« (str. 171). Vtis je le, da zgolj z nekoliko manjšo mero interpretativne odločnosti in konsekvantnosti, kar recenzent s kritične družboslovne fakultete ne more ne vsaj

nekoliko obžalovati (morda gre le za profesionalno / institucionalno deformacijo). Zunaj tega zadržka, o katerem bi se nena zadnje dalo tudi razpravljati (Mlekuževo razvijanje argumentov je na svoji strani vendarle precej konsistentno z njegovim raziskovalnim nastavkom, natančna analiza burekove umeščenosti v razmerja moči pa bi tudi verjetno zahtevala še za eno knjigo dela), je delo *burek.si?! koncepti / recepti* impresiven dosežek, ne samo v svoji več kot temeljiti, predvsem pa neredukcionistični obravnavi vseh možnih pomenskih odtenkov bureka v Sloveniji, temveč tudi po svoji nadvse simpatični in z vsebino skladni formi. Napisano je namreč v za odtenek hudomušnem slogu z mnogimi neologizmi, ki razpravo poživljajo, nenazadnje pa – vsaj zdi se, da je tako – avtorja tudi diskretno postavljajo na pozicijo »afirmativnega burekizjavljanja« (str. 143). Je to tista interpretacija, ki jo pogrešamo na koncu?

MONIKA KROPEJ: Od ajda do zlatoroga. Slovenska bajeslovna bitja; Mohorjeva: Ljubljana, Celovec in Dunaj 2008, 352 str.

Ukvarjanje z miti v času urbanih legend in kibernetičnih zgodb, ki danes krožijo po medmrežju, ni hvaležna stvar. Tem bolj smo lahko hvaležni, da je v 21. stoletju izšla knjiga, ki priča o bogati kulturni dediščini bajeslovja na slovenskem ozemlju. Tisto »starodavno pripovedovanje«, o katerem so že v 19. stoletju pravili, da začenja izginjati, se je v 20. stoletju počasi izgubilo, vendar je v slovenskem prostoru le bilo mogoče ozavestiti ljudi, da je bajeslovje kulturna dobrina, zato sta odnos in spoštovanje do tega izročila ohranjena do danes.

Avtorica knjige, dr. Monika Kropelj, predstojnica Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, je skušala v knjigi pregledno in bralcu prijazno predstaviti številna bajeslovna bitja, ki se pojavljajo v slovenskih bajkah. Ni pa vključila v študijo ljudskih junakov, kot so kralj Matjaž, Peter Klepec, Miklova Zala in dru-

gi, ki sodijo med *bajeslovne like*. Pojem *bajeslovni liki* je namreč nekoliko širši in obsega med drugim tudi osebe, ki so jih ljudje sčasoma mitizirali.

V antiki je mit imel posebno mesto v duhovnem življenju družbe, predstavljal je primordialno resnico, skupek zelo starih simbolov in razsežnost človeškega dožemanja sveta. Šele pozneje so začeli povezovati mite z izmišljenim, lažmi, zastarelim pogledom na svet, s pravljico, z bajko in bajejanjem.

Slovenska inačica za mit je bajka. Slovenske bajke pripovedujejo o nastanku sveta, človeka, naroda, stvarstva, o dogajanju v onostranstvu, koncu sveta in številnih bajeslovnih bitjih, ki spremljajo predstavi svet ljudi. Monika Kropelj se predvsem sprašuje, kakšno mesto imajo sredi vsega tega bajeslovna bitja. Bajeslovna bitja so v knjigi predstavljena glede na glavno vlogo, ki jo zasedajo

* Mag. Martina Piko-Rustia, univ. dipl. etnol., vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. A-9020 Celovec, 10. Oktoberstr. 25, E-naslov: piko@ethno.at